

Arkeolojik Sit Koruma Pratikleri: Türkiye ve ABD Karşılaştırması

Protection Practices of Archaeological Sites: Comparison of Türkiye and the USA

Aysun TUNA *

Öz

Geçmişin izlerini taşıyan arkeolojik varlıklar, sahip oldukları kültürel katmanlar ile geçmiş ve bugün arasındaki güçlü mekânsal ve zamansal ilişkiler ile ait oldukları dönemin insan davranışlarını ve sosyal süreçleri tanımlamada yardımcı olabilecek bilgi kaynaklarıdır. Toplumun kolektif bilinç ürünü olan bu bilgi kaynaklarının korunması toplumların geleneksel kültürel değerlerinin ve buna bağlı olarak öz benlik ve kimlik duygusunun geliştirilmesi için önemlidir. Bu kapsamda toplumların bugüne bıraktıkları arkeolojik miras olarak arkeolojik sitlerde sürdürülebilir koruma-geliştirme stratejilerinin belirlenmesi konusu gündeme gelmektedir. Bu noktadan hareketle bu makalenin amacı; koruma pratiklerinin uygulanmasında başarılı örnekleri ihtiva eden ABD'deki koruma stratejilerinin Türkiye'deki yasal yönetsel çerçeveye ortaya konularak, örnekler üzerinden karşılaştırılması ve mevcut durum ile ilgili tespit edilen sorunların ortaya konulması ve çözümüne yönelik öneriler geliştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik sit koruma, Türkiye, ABD

Abstract

Archeological properties, bearing the marks of the past, are the information sources for providing assistance on the definition of the strong spatial and temporal relations between the past and today thanks to the cultural layers that they own, as well as the human behaviors and social processes of the related processes. Protection of these information sources, which are the collective conscious product of society, are of great importance for developing the traditional cultural values of the societies, and accordingly the senses of self and identity. Within this scope, it comes to the fore for the sustainable protection-development strategies to be determined for archeological sites, bequeathed by the societies to today's world. From this point of view, the objective of this article is to compare the protection strategies of USA comprising of the successful examples in terms of the implementation of protection practices by being set forth within the scope of legal and administrative aspects in Turkey, to express the detected problems with regards to the current situation, and to offer solutions for these problems.

Keywords: Archaeological site protection, Türkiye, USA

Giriş

Arkeolojik sitelerin bilimsel açıdan önemi; geçmiş ile ilgili sorulara cevap verebilme, yorumlayıcı ve eğitsel açıdan ise, geçmiş hakkında verilen cevapları öğretebilme işlevlerine sahip olma durumları ile değerlendirilmektedir. Arkeolojik siteler; sahip oldukları kültürel katmanlar, eserler, ekolojik kanıtlar, bileşenler arasındaki güçlü mekânsal ve zamansal ilişkiler ile ait oldukları dönemin insan davranışlarını ve sosyal süreçleri tanımlamada yardımcı olabilecek bilgi kaynakları olarak da tanımlanabilmektedir. Yanı sıra toplumların geleneksel kültürel değerlerinin korunması ve buna bağlı olarak öz benlik ve kimlik duygusunun geliştirilmesi gibi nedenler ile arkeolojik sitelerin korunması, son derece kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda toplumların bugüne bıraktıkları arkeolojik miras olarak arkeolojik sitlerde sürdürülebilir koruma-geliştirme stratejilerinin belirlenmesi konusu gündeme gelmektedir. Koruma stratejilerinin koruma politikaları ve uygulamalar ile eşgüdümünün sağlanması, geri kazanımı mümkün olmayan arkeolojik mirasın koruma-kullanma dengesi için kritik öneme sahiptir.

Arkeolojik Sitlerde Uygulanan Koruma Politikaları

Türkiye'de özellikle 1950'li yılından itibaren yaşanan hızlı kentleşme süreci, özellikle kentsel yapıyı çevre içerisinde ya da etrafında bulunan arkeolojik alanlar kentsel gelişme

* Dr.Öğr.Üyesi, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı,
aysun.tuna@inonu.edu.tr

baskısının en çok hissedildiği kültürel değerlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır (Tuna, 1998, Madran, 2000, ; Kejanlı vd., 2007, Sarıkaya Levent, 2009). Arkeolojik alanların karşı karşıya kaldığı bu tehditler kapsamında kentsel gelişmeyi yönlendiren ve kontrol eden mekanizmaların tanımlanması ve planlama süreci içine dahil edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de Arkeolojik Sitlerin Korunmasının Yasal Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye’de farklı kültür katmanlarına ait, önemli ve geniş alanlara yayılan arkeolojik sitlerin korunmasına olanak veren yasal düzenleme 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı yasadır. Bu yasayla tek tek anıtlardan daha geniş bir kavram olan "sit" tanımlanmıştır. 1710 sayılı yasanın 1. maddesinde sit "*Homojen oluşları ve özellikleri, tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik etnoğrafik ebedi veya efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topoğrafik bölgelere denir*" biçiminde tanımlanmıştır. Bu yasadaki arkeolojik sit veya ören yeri tanımı daha sonra geliştirilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararına göre arkeolojik sit "*İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar*" olarak tanımlanmaktadır (Ahunbay, 2010).

Arkeolojik sit kavramının yerleşmesiyle, geniş arkeolojik alanların sınırları çizilerek yasal olarak korunmalarına olanak veren düzenlemeler getirilmiştir. Bu kapsamda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı ilke kararı ile arkeolojik sitler sınıflandırılmıştır (Ahunbay, 2010). Sınıflandırmaya göre; I. derece arkeolojik sitler "*Korunmaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlar olarak bu alanlarda kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesine, bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağı*" ifade edilmiştir. İlke kararına göre; II. derece arkeolojik sit "*Korunması gereken ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenerek korunmaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları*" olarak tanımlanmıştır. III. derece arkeolojik sit ilke kararı uyarınca "*Koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlar*" olarak tanımlanmıştır. Bu grupta kontrollü yeni yapılaşmaya izin verilmektedir.

Türkiye’de arkeolojik alanların korunmasında karşılaşılan başlıca sorunlar; kontrol ve denetim altına alınmayan alanlara yapılan kaçak kazılar, doğal tahribatlar, derecelendirme sorunlarına bağlı olarak oluşan mülkiyet problemleri, arkeolojik potansiyeli belirlenmemiş alanlarda ya da bilimsel ölçütlere dayandırılmadan yapılan derecelendirmelere bağlı olarak gelişen imar faaliyetleri, taşıma kapasitesini aşan ziyarete açılan ve uygun olmayan servis ve hizmet birimleri ve ulaşım çözümlenmeleri ile varlığın tahribatına neden olan turizm faaliyetleri, kamulaştırma gibi finansal kaynak yetersizliklerinden kaynaklanan koruma ve denetim sorunları olarak sıralanabilir.

Belirtilen sorunlar karşısında arkeolojik sit alanlarının korunması için 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler mülkiyet ile ilgili düzenlemeler (kamulaştırma, trampa, imar haklarının transferi), koruma amaçlı imar planları başlıkları altında sıralanabilir.

Mülkiyet ile ilgili düzenlemelerden; 2863 sayılı kanununun 13-14. Maddelerinde hazineye, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı ile bunlara ait koruma sınırları dahilindeki taşınmazlarla ilgili satış, hibe, kiralama, devir, terk, tahsis, irtifak ve intifa hakkı tesisi vb. konularda yürütülen işlemlere ilişkin kurallar belirtilmiştir. Bu maddeler kapsamında; münferit taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil kararı bulunan, tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlığının koruma alanında kalan, sit alanı

olarak tescil edilen alan içinde yer alan taşınmaz varlıkların satış, hibe, kiralama, tahsis, devir, terk, irtifa ve intifa hakkı verilmesi ile ilgili yapılacak işlemler ve izlenilmesi gereken süreç tanımlanmıştır.

2863 sayılı kanununun 15. Maddesinde kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde olan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile koruma alanlarında yapılacak kamulaştırma usul ve esasları belirtilmiştir. Kamulaştırma kamu yararı gerektirdiğinde, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların kamu yönetimlerince kamu mülkiyetine alınmasıdır (Keleş, 2006). İlgili kanun uyarınca kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde olan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile koruma alanları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak programa göre kamulaştırılmaktadır.

İlgili kanun 15. maddesine dayandırılarak hazırlanan “*Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik*” de bir diğer koruma yöntemi olan trampa (takas) hakkındadır. Gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan, içinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunması nedeni ile sit alanı ilan edilen ve kesin inşaat yasağı getirilen taşınmazların Hazine taşınmazları ile değiştirilmesi olarak tariflenen trampa yönteminin usul ve esasları belirtilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen trampa işlemleri; her yıl bakanlığın belirlemiş olduğu trampa programının kapsadığı sit alanlarında bulunan mülk sahipleri tarafından yapılan başvuruları ve uygun bulunan başvuruların özel mülk arazilerle Hazineye ait emsal değerdeki arazilerin takas işlemlerini kapsamaktadır. Özel mülkiyet kapsamındaki sit alanlarının para ödenerek kamulaştırılması büyük bir finansal kaynak gerektirdiğinden trampa yöntemi ile daha etkili korumadan bahsetmek mümkündür.

Arkeolojik sitlerin korunmasında Türkiye için yeni bir kavram olan *imar (yapılanma) hakkı transferi*, hukuk mevzuatına 2863 sayılı Kanun’da değişiklik yapılarak 27.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile 2004 yılında sınırlı olarak girmiştir. 17. madde hükmü kapsamında; “yapılanma hakları kısıtlanmış taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet ve yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanlarına aktarmaya belediye veya valilikler yetkili kılınmıştır (Yamak, 2006). İlgili kanunun uygulama ayrıntılarında aktarım işleminin Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirilmesi ile yapılacağı, aktarımda tescilli kültür varlığının yapı değerinin dikkate alınmayacağı belirtilmiştir. Taşınmazlar için kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar planları ile aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlardan kullanılmasına ilişkin düzenlemelerden ve denetim şeklinden bahsedilmektedir. Ayrıca kesin yapılaşma yasağı olan alanlardan yapılanma hakkı ile ilgili süreç aktarılmaktadır. 5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle ilgili usul ve esasların Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelikle belirleneceği belirtilmiştir. Ancak bu yönetmelik yürürlüğe girmediği için model uygulamaya geçmemiştir (Topçu, 2011)

Arkeolojik sit alanlarının korunmasında en kapsamlı yöntemlerden biri olan Koruma Amaçlı İmar Planları’nın hazırlanması ile ilgili detaylı bilgiler ilgili kanunun 17.maddesinde yer verilmiştir. 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda; Koruma Amaçlı İmar Planı; “Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren, alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma (planlama) alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları

kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlar” olarak tanımlanmıştır (Kiper, 2005). Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasında ilgili mevzuat kapsamında yürürlüğe giren “*Koruma Amaçlı İmar Planları Teknik Şartnamesi*” esas alınmaktadır.

Türkiye’de kültürel varlıkların korunmasında katılımcı süreçler içeren ve 2863 sayılı kanun kapsamında yer alan kültür varlıkları ve buldukları alanlar ile ilgili çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelerden 5225 sayılı Kültür Yatırım ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kapsamında koruma uygulamalarına yönelik katılımcı sürecin teşvik veya indirimler ile desteklenebileceği belirtilmektedir. 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda, 5228 sayılı “Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” un 28. ve 32. maddeleri ile kültürel alandaki destek (sponsor) faaliyetlerinin teşvik edilmesi için kültürel faaliyetleri destekleyen gerçek veya tüzel kişilere bazı vergi avantajları sağlanmaktadır.

Kültürel mirasın korunmasında doğrudan katılımın sağlanması kapsamında 2863 sayılı Kanunun 58. Maddesinde yer alan “*ilgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilir*” ifadesi çerçevesinde “Mimarlar Odası” ve “Şehir Plancıları Odası” ilgili üyelerinin katılımı sağlanmaktadır.

Ulusal ölçekte koruma alanında önemli faaliyetlerde bulunan Tarihi Kentler Birliği, ÇEKÜL, Taç Vakfı, Arkeologlar Derneği, Anadolu Sanat Tarihçileri Derneği, Türk Tarih Vakfı, KÜMİD vb. sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır.

Arkeolojik alanların korunmasında yeni bir kavram olan alan yönetim planı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatına, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda 5226 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile girmiş bulunan bir kavramdır (Çolak, 2011). Türkiye için yeni bir kavram olan arkeolojik alan yönetim planı; arkeolojik mirasın sınıflandırılması, özelliklerinin belirlenmesi, tanımlanması ve bunların sonucunda bölgenin/yerelin arkeolojik envanterinin oluşturulması ile arkeolojik alanların etkileşim sahaları ile birlikte korunması, toplumsal faydalanma sürecinde ortaya çıkacak gereksinimleri karşılamak üzere alana getirilecek yeni kullanımların koruma bağlamında değerlendirilmesi ve bu kapsamda gerekli önlem ve eylem planlarını belirleyecek idari yapılanmayı ve bu yapının yerine getirmekle yükümlü olduğu idari faaliyetleri içermektedir (Çolak, 2011, Tuna, 2016). Arkeolojik alan korumada yönetim planı yapılması uluslararası boyutta önemli bir yer edinmiştir. UNESCO Dünya Miras Merkezi, Dünya Miras Listesi’ne kabul edeceği alanların bir yönetim planı olmasını öngörmektedir (UNESCO, 2004) (Kortanoğlu, 2014).

ABD’de Arkeolojik Sit Koruma Pratikleri

İkinci Dünya Savaşının yaralarını sarmak için endüstrileşmenin yoğunlaştığı batı dünyasında fiziksel çevre sorgulanmaya başlamış, 20 yy’a hakim olan modernist düşünce ve davranışın tarihselliğini yadsıyan yaklaşım yerine tarihsel bağlantıları yeniden kurmak ve tarihi yeniden yorumlama çabaları post modernizm akımı olarak şekillenmiştir. Bu akımın en iyi örneklerini tarihe sahip çıkarak, tarihi bir kaynak olarak görerek tarihsel çevreleri yeni fonksiyonlarla üretme çalışmalarının uygulandığı Amerika’da görmek mümkündür (Tankut,1991). Bu bağlamda arkeolojik sit koruma uygulamaları Amerika’nın çeşitli eyaletlerinde uygulanmış koruma pratikleri kapsamında incelenmiştir. Kolorado Tarih Kurumu

Kültürel Varlıkları Koruma Bürosu tarafından yürütülen “Arkeolojik Sit Koruma Stratejileri”[†] adlı projede yer alan örnekler irdelenmiştir.

Amerika’da yer alan farklı eyaletlerde arkeolojik siteleri korumak için kullanılan koruma araçları ve benimsenen stratejiler uygulanmış proje örnekleri üzerinden irdelenmiştir. Kültürel varlıkları koruma stratejileri arazi mülkiyeti, finansal stratejiler, kalkınma politikaları, sivil katılım (kar amacı gütmeyen gönüllü uygulamaları) ve alan yönetim stratejileri olarak belirlenmiştir. Belirlenen koruma stratejilerinin tanımları, sağladıkları olanaklar ve uygulamada dikkat edilmesi gereken unsurlar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Arazi mülkiyeti stratejileri: Arkeolojik sitelerin korunmasındaki en temel unsur alanın mülkiyet durumunun ortaya konmasıdır. Arkeolojik varlığın tespit edildiği alanın kamu, özel kuruluş, sivil toplum örgütleri ya da şahıs mülkiyetinde olmasının saptanması ve hak sahipliğinin ortaya konması alanın korunmasında belirlenecek müdahalelerin belirlenmesinde ve korumada sürekliliğin sağlanmasında yerine getirilmesi gereken ilk süreçtir.

Finansal stratejiler: Arkeolojik alanların korunması, yeterli ve sürekliliği olan mali kaynakları gerektirmektedir. Sitlerin korunmasında birçok farklı finansal kaynaktan birlikte yararlanmak etkin sonuçlar sağlamaktadır.

Kalkınma politikaları: Özellikle kentsel alan içinde yer alan arkeolojik siteler, mevcut bir arazi bütünü bir parçası olduğundan kalkınma planlarına dahil edilmesi önemli sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Merkeziyetçi yönetim şekli arkeolojik sitelerin kontrol ve denetim mekanizmalarının yeterince hızlı çalışmamasından ötürü kaynak değerlerinin yeterince anlaşılmasından doğabilecek tehditlere yol açma olasılığını arttırmaktadır. Dolayısıyla, sit alanlarında belirlenen koruma yaklaşımlarında bölgeye ait ilgili yasa ve yönetmelikler kapsamında bu alanlar için hiyerarşik yapı içerisinde yerel düzenleyici programlar ve birimlerin oluşturulması ve yetkilendirilmesi korumada etkili bir yöntemdir.

Kar amacı gütmeyen-gönüllü uygulamaları: Arkeolojik alanların korunmasında yalnızca kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetim aktörlerinin yer aldığı koruma yöntemlerinin küreselleşen dünyada gerek yönetim gerekse mali kaynaklar bakımından yetersiz kaldığı bilinmektedir. Bu nedenle kültürel mirasın korunmasında koruma-kullanma dengesi gözetilen katılımcı yaklaşımlar benimsenmektedir.

Alan yönetimi stratejileri: Alan yönetimi ve yönetim planı kavramı genel olarak korunması gerekliliği kabul edilmiş kültürel varlıkların buldukları ortamlarda korunabilmesi, günlük yaşam koşullarında karşı karşıya kaldığı riskleri en aza indirerek bugüne entegre edilebilmesi ve geleceğe aktarılabilmesi konularını içermektedir. Yönetim planlarının hazırlanması, izlenmesi ve denetlenmesinde stratejik planlama yaklaşımı geçerli olduğundan kültürel varlıkların korunmasında en etkin strateji olarak değerlendirilmektedir.

[†] 1993 yılında Milli Park Birimi, Kültürel Miras Koruma Hizmetleri Bölümü bünyesinde yürütülen “Özel alanlardaki Arkeolojik Sitleri Koruma” projesi kapsamında eyaletler bazında yürütülen çalışmaları, kullanılan yöntem ve teknikleri ve uygulama örneklerini içermektedir. Proje sonuç raporu “Strategies for Protecting Archaeological Sites on Private Lands” adlı kitaba dönüştürülmüştür.

Tablo 1: Arkeolojik sitlerin korunmasında izlenen stratejiler[‡]

Strateji	Fayda	Dikkat Edilmesi Gereken Durumlar
Arazi Mülkiyeti Stratejileri		
Mutlak aynı hak: Arkeolojik varlığın bulunduğu arazi parselinin içerdiği her unsur dahil olmak üzere tüm yasal haklara ve tam mülkiyete sahip olma	Tam mülkiyet arkeolojik alanların korunması için en güçlü yoldur, çünkü alan sahibi belirli sınırlar dahilinde tüm kontrolü elinde tutar ve kaynak koruma yönetimi daha kolaydır	Uzun vadeli yönetim ve saha sorumluluğunun sağlanması esastır.
Şahsi irtifak hakkı: Taşınmazın maliği haricinde şahsın, mülkiyet haklarının bir kısmından (kullanma ve/veya yararlanma) faydalanmasına olanak tanıyan haklardır.	Mutlak aynı mülkiyet bedeli uygun değilse arkeolojik siteleri korumanın diğer etkin bir yoludur. Arkeolojik siti korumak için ihtiyaç duyulan haklar veya menfaatler irtifak hakkı ile devredilir ve arazinin sahipliği ve kullanımını elinde tutan toprak sahibi ile diğer tüm haklara bırakılır. Bir irtifak hakkının bağış ya da adil fiyattan daha düşük piyasa değerinde satışı için mülk, gelir ve emlak vergisi avantajları için potansiyel mevcuttur. Arkeolojik sit koruma maliyetleri için indirim mevcuttur.	Mevcut arkeolojik alanları belirlemek için kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. İrtifak hakkına sahip olan arazi sahibinin yeterli uzmanlığa sahip olduğu belgelendirilmeli ve yapılan uygulamalar ile ilgili raporlama süreci takip edilmelidir. Arazi sahibi için vergi indirimleri söz konusudur.
Kiralama: Kültürel varlığı korumak ve yönetmek için varlığın yer aldığı arazinin kiralanmasıdır.	Arkeolojik sit korumasına düşük maliyetli bir yaklaşımdır. Kira, mülkiyet kontrolünü elinde tutan arazi sahibine ödenir.	Kiralama mülkiyetin tam kontrolünü sağlamadığı için kısa vadeli bir koruma stratejisidir.
Özel Mülkiyet ve Yönetim: Özel şahıslar veya arazi güvenliğinin ulusal, bölgesel veya yerel kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sahip olunan ve yönetilen arazi	Arazi için kısıtlı durumlar karşısında en güçlü yasal kontrolü sağlamaktadır. Yerel sivil toplum kuruluşları tarafından sahiplenilmesi maksimum kontrol ve denetim sağlandığından koruma etkindir.	Bireysel işletmeler ya da kar amacı gütmeyen kuruluşların uzun vadeli yönetim sorumlulukları ve masrafları için bütçe durumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca kuruluşların misyonlarının belirlenen hedef ile tutarlı olması beklenmelidir.
Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluş Tarafından Edinme ve Kamu Kurumuna Aktarma: Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşun arazi parselini satın alıp kamu kuruluşuna satmasıdır.	Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar genellikle emlak piyasasına devlet kurumlarına göre daha kolay katılabilirler ve kamu ajansı kadar satın alabilecek duruma gelene kadar arazi sahibi olabilirler. Mülkiyet adil piyasa değerinden daha düşük bir miktarda satın alırsa, kamu idaresi araziyi düşük maliyetle satın alır.	Kamu ajansları, arazi satın almak ve yönetim sorumluluklarını üstlenmek için istekli ve uygun olmalıdır
Kamu-Özel, Özel-Özel Ortaklık Ortak girişim ortaklığı, kamu kurumları ve özel kuruluşlar tarafından ortak hedeflere hizmet eden projeleri gerçekleştirmek hedeflenmektedir.	Kaynakları koruma maliyetleri ve yönetim sorumlulukları ortaklar arasında paylaşılmaktadır. Yerel ve özel aktörler arasındaki ortaklıklar kaynakların sürdürülebilir korunmasını desteklemektedir.	Birlikte karar verme durumu koruma uygulamalarında süreci zorlaştırabilir.
Hibe Etme: Korunan alanın tamamının ya da belirli parselinin mülkiyet hakkı saklı kalmak koşulu ile kullanım hakkının kar amacı gütmeyen bir kuruluş ya da devlet kurumuna hibe edilmesidir.	Diğer arazi edinimi stratejilerinden daha basit ve daha az maliyetlidir.	Hibe desteği verilirken desteği alan sivil örgüt veya kamu kurumlarının korunacak alanın yönetimine ilişkin bütçe planlamalarını yapmış olmalarına dikkat edilmelidir.
Finansal Stratejiler		
Koruma Fonu Tahsis Edilmesi: Devlet hazinesi ya da yerel yönetim bütçesinden fon tahsis edilmesidir.	Fon tahsisi ile faiz ve kredi maliyetleri ortadan kalkmaktadır.	Bütçe ödeneklerinin mevcudiyeti belirsiz olabilir ve gerekli satın almaların finanse edilmesi için miktarlar çok küçük olabilir. Diğer

[‡] Tablo 1; Kolorado Tarih Kurumu Kültürel Varlıkları Koruma Bürosu bünyesinde hazırlanan “Strategies for Protecting Archaeological Sites on Private Lands” adlı kitapta yer alan tanımlar ve verilen bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur

		programlar aynı fon için rekabet edebilir.
Tahvil Çıkarma: Belli bir süre faiz ile geri ödenen borçlanma tahvilleri ihracı, hükümetler tarafından açık alan ve koruma alanlarının finanse edilmesi için kullanılan yaygın bir tekniktir. Federal hükümetlerde tahvil ihracı halk oylaması ile onaylanması zorunludur.	Büyük çaplı ve hızlı fon tahsisi bu yöntemle mümkündür.	Tahvil çıkarımı, yoğun bürokrasi ve halkla ilişkiler çalışmalarını gerekli kılmaktadır.
Gayrimenkul Transfer Vergisi: Gayrimenkul transferlerinde yerel verginin küçük bir kısmı, kaynak koruma alanlarının edinilmesi için kurulan bir fon için tahsis edilir.	Fonlar, devlete ya da yerel yönetimlere olan bağımlılığı azaltabilmek amacı ile yerel toplum için oluşturulmakta ve kullanılmaktadır.	Fon gelirleri emlak piyasasına göre dalgalanmaktadır. Daha yüksek gayrimenkul fiyatlarına ve dolayısıyla korunan kaynak değerler için yüksek maliyetlere neden olabilmektedir.
Kalkınma Politikaları		
Kapsamlı Arazi Kullanım Planlaması: Arazi kullanım planları, yerel yönetimlerin arazi kullanımını düzenleme gücünün kritik bileşenleridir. Planlar tipik olarak imar işleri, yapı kodları, izin prosedürleri ve sermaye geliştirme bütçeleri aracılığıyla uygulanmaktadır.	Arkeolojik alan koruması resmi olarak toplumun kamu politikası olarak teyit edilmektedir. Arkeolojik alanların korunması, arazi kullanımında karar verme sürecinin başında rutin olarak düşünülmektedir.	Planlamanın halka açık süreci, arkeolojik alanlarda tahribatın artmasına neden olabilmektedir. Koruma uygulamalarında sorun teşkil edebilir.
Küme Oluşturma, Açık Alan Oluşturma veya Planlı Birim Geliştirme (PUD): Korunan alanın çoklu kullanım olanakları ile işlevlendirilmesidir. Hedef hassas alanları mevcut imar yoğunluğundan korumaktır.	Küme geliştirme, arazi parselinin kaynak koruma ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmasına olanak sağlar. Alt ve üst yapı maliyetleri azaltılır.	Korunan alanlar genellikle parçalı haldedir. Parçalı alanların uzun vadeli yönetimlerinde sorun çıkabilir.
Alt Bölümlere Ayırma	Arkeolojik sitin korunmasında güçlü bir stratejidir. Planlama, tasarım ve yönetim aşamalarının tanımlanan alt bölümler şeklinde ele alınması koruma uygulamalarının başarısını arttırmaktadır.	Kültürel varlıkların göz ardı edilerek (envanter çalışmalarının yetersiz olması) yapılan alt bölümlere ayırma çalışmaları ve sürecinin uzun sürmesi korunan alan için önemli bir tehdittir.
Kalkınma- Gelişme Planları: Belirli arazi parselleri için gözden geçirme, onaylama, müzakere etme ve şartları onaylama veya belirli kalkınma projesi tekliflerini red etme süreci. Sınıflandırma ve yıkma da dahil olmak üzere çeşitli izin türlerine ilişkin başvurular gözden geçirilir.	Yerel toplum için belirlenen politikalara, yönetmeliklere, standartlara ve kalkınma için ölçütlere uygunluğunu sağlar. Müzakere edilen koşullar ve oluşturulan projeler aracılığıyla, düzenlemeler ile her bir arazinin parselinin özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmasına izin verilmektedir.	Kaynakların korunması için belirlenmiş yönetmelikler, standartlar ve ölçütleri ile kalifiye inceleme personelinin varlığı gereklidir.
Kar Amacı Gütmeyen-Gönüllü Uygulamaları		
Kültürel varlıkların kayıt altına alınması (tescil işlemleri): Gönüllü kişi ya da kurumların belirli kriterleri kapsayan kültürel varlığın mülkiyet hakkı olan kişilerle yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda kayıt altına alınması işlemidir. Denetleme kurulu tarafından kayıt altına alınmaya değer görülen kültürel varlığın arazi kullanım planlamasında koruma koşulları belirlenerek dahil edilmektedir.	Gönüllülerin yapmış olduğu kayıt altına alma işlemleri kültürel varlığın korunmasında ilk adım olarak görülmektedir. Kayıt altına alınan kültürel varlık için mülk ve gelir vergisi indirimleri gibi mali teşvikler söz konusudur.	Yalnızca kayıt altına alınma uygulaması etkili bir koruma sağlamayabilir. Belirli kurallar çerçevesinde yürürlüğe girmeyen tescil işlemleri, koruma-kullanma dengesinin sağlanamaması ve mülk sahibinin kullanımına kısıtlamaların getirilmesi gibi belirsiz durumlar ve sorunlar oluşturabilir.
Eğitim Programları: Bilimsel yayınlar, çalıştaylar, alan yorumları ve sergileme faaliyetleri gibi programlar ve etkinlikler, arkeoloji ve değerleri hakkında halkı ve karar vericiler arasında bilgiyi arttırmaya ve farkındalık yaratmaya yardımcı olur.	Eğitim programları, bir koruma etiği oluşturmaya ve arkeolojik değerler ve koruma stratejileri hakkındaki bilgiyi arttırmaya ve geliştirmeye yardımcı olur. İyi bilgilendirilmiş bir halk, arkeolojik koruma için güçlü destek sağlar. Eğitim, arkeolojik sitelerdeki vandalizme karşı caydırıcı olabilir	Eğitim programlarının etkili olabilmesi için yeterli mali ve personel desteği mevcut olmalıdır
Sorumluluk Programları: Alan araştırması, kültürel varlık tescili, sit	Toplumsal sorumluluk duygularını geliştirerek, arkeolojinin toplumsal	Programlar gönüllüdür. Başarı, katılımcıların bağlılık gücüne

alan izleme, sit yönetimi ve arkeolojik sit korumasına gönüllü katılım şeklindedir. Gönüllü saha görevlileri ve sit gözlemleri olarak çalışmaktadırlar.	fayda sağlama rolünü öne çıkarmaktadır.	bağlıdır. Sorumluluk programları koordinasyon ve yönetim gerektirir. Mülkiyet değişikliklerinde koruma sürecinde sorun çıkması olasıdır.
Arkeoloji Meslek Odaları-Profesyonel Arkeoloji Grupları: Arkeolojik varlıkların tanıtımı, koruma ile ilgili projelerin hazırlanması ve sürecin devamlılığının sağlanmasında aktif rol oynamaktadır.	Arkeolojiye adanmış örgütlü grup, özellikle korunan alanları izlemek, koruma projeleri üretmek, halkı eğitmek, arazi sahiplerine ulaşmak ve karar alıcıları etkilemek için çok etkili olabilmektedir.	Grupların etkinliği, aktif üyelerin koordinasyona bağlıdır.
Alan Yönetimi Stratejileri		
Planlama ve Yönetim: Mülkiyet durumunun belirlenmesi sonrası arkeolojik sit korunması, sit özelliklerinin ve durumunun belirlenmesi, yerinde istikrarın sağlanması, güvenlik, bakım, izleme, uygun kullanım ve bilimsel araştırmaların kapsamlı dokümantasyonunu içeren detaylı ve uzun süreli bir yönetim programı gerektirir. Etkili uzun vadeli yönetim, bu faaliyetleri ele alan alan yönetim planının hazırlanmasıyla başlamaktadır.	Dikkatli, ayrıntılı alan planlama ve yönetimi, arkeolojik site zarar verebilecek veya yok edebilecek olumsuz koşulları en aza indirebilir veya hatta ortadan kaldıracaktır, böylece uzun vadeli koruma sağlanabilir.	Uzun vadeli taahhüt ve alanında uzman personel gerektirir; maliyetli ve zaman alıcı bir süreçtir.
Koruma Uygulamaları: Arkeolojik siti korumak için alınan bir dizi koruma tekniklerini içermektedir (erozyon kontrolü, bitkilendirme, çevreleme elemanları, bilgilendirici-yönlendirici-uyarıcı işaretler)	Periyodik izleme ile birleştiğinde, bu teknikler sitleri hasar veya tahribat gibi olumsuz etkilerden korur.	Bazı koruma tekniklerini uygulamak için uzmanlık alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılacak koruma müdahalelerin sebep olacağı kimyasal ve fiziksel değişikliklerin kapsamı bilinmemektedir. Bu tekniklerden hiçbirisi kalıcı değildir; periyodik izleme gereklidir
İzleme: Kontrol, düzenli bakım ve sitin hasar görüp görmediğini veya hasar veya kayıp olabileceğini belirlemek için periyodik saha ziyaretleri için uzun vadeli sit koruma programını kapsamaktadır.	Kontrollü ve düzenli bakım, vandal ve yağmacılar için güçlü bir caydırıcıdır ve potansiyel alan hasarı önceden tespit edilebilir ve düzeltilebilir.	Uzman personel ve süreklilik gerektirmektedir.

Koruma Stratejilerinin Örnekler Kapsamında İncelenmesi

Archaeological Conservancy Örneği (Satın Alarak Koruma)

1980 yılında Albuquerque (New Meksico) kentinde kurulan kar amacı gütmeyen sivil kuruluş olan Archaeological Conservancy, tahribat oranı yüksek, yıkım tehdidi altındaki kültürel varlıkların bulunduğu alanları mülkiyet haklarını satın alma, irtifak hakkı, hibe alma, bağış yolu ile elde etmektedirler. Bu yöntemler ile 33 üzerindeki eyalette 180'den fazla arkeolojik alanların korunmasını sağlamışlardır. Sivil kuruluş bünyesinde yer alan uzman arkeolog, mimar, şehir plancıları, yerel yönetim yetkilileri ve gönüllü vatandaşlar ile kuruluşa aktarılan arkeolojik sit için uzun vadeli yönetim planı hazırlayarak, korumada sürekliliği sağlamayı hedeflemektedir (The Archaeological Conservancy, n.d.).

Preservation Trust of Vermont (irtifak programı)

Kültürel varlıkların korunmasında irtifak hakkı ile ilgili yapılan uygulamalara 1980 yılında Preservation Trust of Vermont adlı kar amacı gütmeyen kuruluşun Vermont Koruma Kurulu ile birlikte irtifak programı kapsamında uygulanmış projeler örnek olarak verilebilir. Kuruluş ile mülk sahibi arasında yapılan yasal sözleşme; mülkiyetin mevcut ve gelecekteki sahiplerinin kültürel varlığa yönelik uygulamalarını yöneten irtifak hakkına dayanır. Karşılıklı yasal sözleşmeler ile bugüne kadar 108 tarihi yapı ve üç arkeolojik sit alan ve alan üzerindeki 72 kültürel varlığın korunması sağlanmıştır (Preservation Trust of Vermont, n.d)

Land Trust Alliance

Birçok farklı ülkede yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası çalışan arazi kooperatifleri (land trusts), tüm doğal ve kültürel alanların (sulak alan, flora-fauna, orman, kırsal peyzajlar, tarımsal peyzajlar vb. doğal ve kültürel kaynak değere sahip alanlar) korunmasında aktif rol oynayan hayırsever ve gönüllülerin oluşturduğu kar amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütüdür. Bağış, hibe destekleri, miras yolu ile gelir sağlayan kuruluş birçok ülkede Land Trust Alliance ağı ile birçok kültürel varlığın korunmasında etkin rol oynamıştır. Sivil inisiyatif, daha önce edinilen veya irtifak hakkı altına giren arazinin doğru şekilde korunmasının kontrolünü de sağlamaktadır. Topluluklara kalıcı koruma sağlama (sürekli iyileştirmeler) konusunda eğitim programları da düzenlenmektedir (Land Trust Alliance, n.d.).

Güney Karolina Heritage Trust Arkeolojik Sit Kazanım Programı

Güney Karolina Doğal Kaynaklar Departmanı'nın bir programı olan South Carolina Heritage Trust, yapılaşma tehdidi ile karşı karşıya kalan doğal ve kültürel mirasların korunması amacı ile 1976 yılında kurulmuştur. Heritage Trust ekibi risk altında veya nadir bulunan bitki türleri, nesli tükenmekte olan yaban hayatı, önemli arkeolojik alanları tespit etmek ve korumak amacı ile ilgili kurum ve kuruluşlar ile birlikte çalışmaktadır. İlgili uzmanlık alanlarına sahip danışma kurulu programı denetlemekte ve koruma faaliyetleri kapsamında arazi edinimleri için karar verme organı olarak faaliyet göstermektedir. Programın finansal kaynaklarını; program için tahsis edilen devlet fonları, nesli tehlike altında kalan türler için etiketleme bütçesi, mülkiyet işlemleri için vergi kesintileri, bağışlanan mülk ve araziler oluşturmaktadır. Ayrıca bağışlanan arazi önemli kültürel varlık içermesi durumunda "*korunması gerekli alan*" olarak ilan edilir. İçermemesi durumunda ise arazi takas işlemleri için bütçeye aktarılmaktadır. 1998 yılı itibari ile yapılan istatistiklere göre program ile içinde 54 adet kültürel varlığın (bunlardan 12 adeti kritik öneme sahip) bulunduğu 74.000 dönümlük arazi koruma altına alınmıştır. Bu alanlarda koruma-kullanma dengesi içinde kampçılık, avlanma gibi rekreasyonel faaliyetler ile eğitim faaliyetleri yapılmaktadır (South Carolina Heritage Trust, n.d.).

Arazi Kazanımlarında Seçmenlerin Onayladığı Fonlar

Korunacak alanlarda tahsil edecek fonların onaylanmasının seçmenler tarafından belirlendiği bu strateji korumada katılımcı yaklaşımın en önemli örneği olarak ifade edilebilir. Seçmenlerin %76'sının eyalet yönetimine ait Koruma 2000 tahvil programının kalıcı olarak yeniden onaylanmasının onayladığı Florida seçmenlerinin oy çokluğu ile onaylandığı fonlar ile kültürel varlıkları korumada önemli bir başarıya imza atmıştır. Finansman gelirini vakıf fonundan alan 1980 yılında yürürlüğe giren Koruma ve Rekreasyon Programı (CARL) ile çok sayıda arkeolojik eser dahil olmak üzere yaban hayatı, biyoçeşitlilik oranı yüksek alanların yönetim mekanizmalarını satın alarak korumada etkin rol oynamaktadır. Vakıf fonun yanı sıra belgesel programlardan ve fosfat ekstraksiyon vergisi, piyango gelirleri gibi çeşitli vergi gelirlerinden gelir elde etmektedir. Programın yıllık bütçesi 180 milyon dolar olarak belirtilmektedir (Florida Department of Environmental Protection, n.d.).

Koruma Amaçlı Planlar

Boulder Kenti'nde (Kolarado) artan tarihi binaların yıkımına tepki olarak yerel halkın başlattığı imza kampanyası neticesinde 1990 yılında imar plan kararlarına ek olarak "*Kentin arkeolojik, kültürel tarihinin korunması*" kararı yerel otoritelerin onayı ile yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren plan kararları ile aktarılan fonlar ile tarihi çevre koruma programı bütçelenmiş ve koruma kurulu oluşturulmuştur. Koruma kurulu kent içinde yer alan teknik personel sıkıntısı yaşayan yerler için uzman personel, mülk sahipleri için hukuki danışmanlık hizmeti sağlamak gibi faaliyetler yürütmektedir (Boulder Country, n.d.).

Kentsel Tasarım Projelerine Arkeolojik Koruma Entegrasyonu

Virginia eyaleti sınırları içinde yer alan James ve Chickahominy nehirleri arasında 1444 dönümlük alanda konut ve golf tesisi planlama doğal ve kültürel varlıkların korunmasının öncelikli olarak değerlendirildiği başarılı bir örnektir. Planlama kapsamında öncelikle bölgenin doğal ve kültürel kaynak değerleri tespit edilmiş ve detaylı olarak haritalanmıştır. Elde edilen veriler kapsamında James nehri boyunca 2900 dönümlük arazide planlanan kurumsal yapılar, otel, konferans merkezi, tema parkı, golf sahaları ve konutları için uygun alanlar saptanmıştır. Envanteri çıkarılan hassas alanların ve arkeolojik sitlerin buldukları alanlarda koruma zonu planlanmış ve bu alanlar yeşil koridor sınıfı içinde değerlendirilmiştir (James City County, n.d.).

Sonuç

Seçilen örneklerin bulunduğu ülkelerdeki ve Türkiye'deki arkeolojik mirasın korunması kapsamında çıkarılan yasal yönetsel mevzuat incelendiğinde benimsenen ilkeler ve yasal koruma stratejilerinde büyük farklılıklar göze çarpmamaktadır. Arkeolojik sitlerde yaşanan en önemli sorun olan mülkiyet ile ilgili düzenlemelerden özellikle ABD'nde uygulanan ve hızlı kentleşmenin getirdiği sorunlara yönelik çözüm sağlayan ve koruma pratikleri arasında önemli bir yere sahip olan imar hakları transfer modeli dikkat çekmektedir. Henüz Türkiye'de uygulanamayan ancak sistemin oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapıldığı İmar Hakkı Transfer modeli özellikle kısıtlı alanlarda kullanılmayan imar hakları, piyasayı hareketlendirmenin yanı sıra, kısıtlılıktan doğan mağduriyetleri de yok edebileceği, ayrıca kamulaştırma süreçlerinden kaynaklı zaman kaybını minimize edebileceği şeklinde değerlendirilmektedir (Ayber ve Yelen, 2017).

Türkiye'de arkeolojik sitlerin korunmasında mülkiyet ile ilgili sorunlara yol açan, 658 sayılı ilke kararında yer alan sit derecelendirmelerinin bilimsel çalışmalara göre yapılmayışı ve modern çağın kentlerine entegre edilememesi sorunu, Aygün (2011) 'ün ifadesi ile "*kültür varlıklarını sadece seyirlik eserler olarak gören, koruma-kullanma dengesi içerisinde hareket edilmesine izin vermeyen*" bir koruma anlayışı ile kısıtlanmakta ve etkin koru(ma) sağlanamamaktadır. Diğer taraftan özellikle kentsel alanda bulunan arkeolojik sitlerin korunması kapsamında yapılan koruma amaçlı imar planlarında kent ve yakın çevre etkileşimlerinin birlikte değerlendirildiği bilimsel ölçütlere dayalı detaylı çalışmaların yapılması ve bu planların ivedilikle hazırlanıp, yürürlüğe girmesi koruma uygulamalarında büyük önem taşımaktadır. Mataracı ve ark (2017)'nin ifadesi ile "*kentlerin bugün geldiği durum dikkate alınarak klasik imar anlayışı yerine özellikle çok yoğun ve sağlıklı yerleşim alanları ve güvensiz yapı stokunun dönüşümü için uluslararası deneyimlerden yararlanarak "kentsel/kırsal alanların yeniden düzenlenmesi"* ne yönelik arazi kullanım politikalarının yerel ölçüğe özgün olarak geliştirilmeli ve örnek uygulamalar yaparak yaygınlaştırılabilir modeller ortaya konulmalıdır. Bu kapsamda Türkiye'de imar mevzuatında yapılan düzenlemelere örnek olarak son günlerde gündemde yer alan, vatandaşların devletle ihtilafı durumunu ortadan kaldırmak, imara aykırı, ruhsatsız veya ruhsat eklerine aykırı olan yapıların kayıt altına alınması yolu ile yapılara yasallık kazandırılmasını hedefleyen "*imar barışı*" arkeolojik sitlerin korunmasında kaçak yapıların yasallaştırılmasına imkân tanınması bakımından önemli sorunları da beraberinde getireceği ön görülmektedir.

Türkiye'de arkeolojik sitlerin korunmasında yaşanan gelişmelerden bir diğer uygulama da arkeolojik kazılara ve arkeolojik sitlerin sunumuna yönelik özel sektörün finansal desteğinin sağlanmasıdır. Bu uygulamalar ile birçok yerli ve yabancı yatırımcıların desteği ile bilimsel kazı çalışmalarına destek sağlandığını bilinmektedir.

Arkeolojik sitlerin korunmasında incelenen örneklerde de öne çıkan arkeolojik alan yönetim planları, korunması gerekli arkeolojik mirasın kendi ortamında korunabilmesi, modern

kente entegrasyonunun sağlanarak geleceğe aktarımı konusunda en etkin yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne katılım ön şartı olan alan yönetim planı hazırlama zorunluluğu ile Türkiye'de yer alan arkeolojik sitlerde yürütülen koruma çalışmalarının hızlandığı görülmektedir. Yönetim planında yer alan uzun vadeli yönetim politikaları hedeflenen amaçlar ve amaçlara ulaşmak için benimsenen ilkeler ile yönetim planının uygulanmasında paydaşların belirlenmesi, korumada sürekliliği sağlayacak umut veren uygulamalardır. Ayrıca uluslararası vakıflar, özel kuruluşlar ile yapılan ortaklıklar ve bu ortaklıklar neticesinde oluşan yeni finansal kaynaklar korumada kritik rol oynamaktadır. Diğer taraftan ulusal STK'ların sürece dahil olamaması ev sahibi toplumun kültürel miras ile yeterince güçlü bağ kurumamasına ve dolayısıyla yerel halkın koruma sürecinde aktif rol oynayamamasına sebep olmaktadır. Arkeolojik mirasa tahribatçı yaklaşım kapsamında en etkili tavır olan STK'ların koruma sürecinde etkinleştirilmesi alan yönetim planında benimsenen ilkeler ve amaçlar doğrultusunda korumanın bütüncül yaklaşım ile ele alınmasını ve böylelikle güçlü bir koruma uygulamalarının gerçekleştirilmesine güçlü bir zemin hazırlayacağı ön görülmektedir.

İncelenen yurt dışı örnekleri değerlendirildiğinde arkeolojik varlıkların buldukları alanda yapılan koruma çalışmalarında katılımcı yaklaşımın benimsendiği, korumada yerel halkın söz sahibi olduğu ve güçlü STK yapılanmaları ile sürdürülebilir koruma sağlandığı görülmektedir. İlgili alanlarda aktif rol oynayan STK'ların geliştirdikleri proje ve stratejileri kampanyalarla tabana yaygınlaştırarak ve kamuoyu bilinci oluşturarak korumanın kitleselleşmesini sağladıkları, devlet desteklerini de alarak başarılı koruma uygulamalarının gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu bağlamda katılımcı süreçleri içeren, toplumla bütünleşen, koruma süreçlerinde kamu-yerel-sivil-özel inisiyatiflerin bütünleşmesini özümseyen, kültürel mirasın korunarak yeniden işlevlendirilmesi ve kültürel mirasın modern kentlere entegrasyonunu sağlayabilecek bilgi teknolojilerine dayalı akılcı sistemler geliştirebilen düzenlemeleri içeren katılımcı demokrasinin yerleşmesi ile mümkün olacağı ön görülmektedir.

Kaynakça

- Ahunbay,Z. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme. TÜBA-KED 8, 103-118
- Ayber, A.H & Yelen,S. (2017). İmar Hakkı Transferinin İmar Uygulamasına Ve Kamulaştırmaya Etkileri. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 16. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, Ankara.
- Aygün, M. H. (2011). Kültürel Mirası Korumada Katılımcılık. *Vakıflar Dergisi*, 35.
- Çolak, İ.N. (2011). Alan Yönetiminin Hukuki Boyutu. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, sayı:108
- Kejanlı, D., Türkan, D., Akın, C.T. & Yılmaz, A. (2007). Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 179-196
- Kiper, P (2005). Koruma Amaçlı İmar Planı Kavramına Eleştirel Bir Bakış. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*,1, 26-27.
- Kortanoğlu, (2014). *Arkeolojik Alanlarda Alan Yönetimi Planlamasının Hukuksal ve Kurumsal Boyutu*, Veli Sevin'e Armağan.Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar, *SCRIPTA*, Essays in Honour of Veli Sevin A life Immersed in Archaeology, İstanbul, Ege Yayınları
- Madran, E. (2000). Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Kültürel Varlıkların Korunması. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılında Bilim 'Bilanço 1923 – 1998' Ulusal Toplantısı, TÜBA, Ankara

- Mataracı, O., Haznedar, H., Şahin N.& Bayraktar, Ş. (2017). Kentsel Dönüşümde Alternatif Bir Yöntem: İmar Hakkı Transferi. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 16. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, Ankara.
- Sarıkaya Levent, Y. (2009). Koruma-Planlama Süreçleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Soli-Pompeiopolis Örneği. *SPO Planlama Dergisi*, 43-61.
- Tankut, G. (1991). Kentsel Arkeolojik Alanlarda Arkeolojik Değerlerin Kent Hayatına Katılımı, Korumanın Fiziksel Boyutu, *Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I.Ulusal Sempozyumu*, Antalya.
- Topçu, H.F (2011). Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarında Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 20(3), 23-45.
- Tuna, N. (1998). Çevresel Etki Değerlendirme Çalışmalarında Arkeolojik Kültür Mirasının Korunması, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 85, 39-48.
- Tuna, A. (2016). Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Alan Yönetimin Önemi: Arslantepe Höyüğü Örneği, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 2(7), 132-151
- Yamak, Y. (2006). İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model-Uygulama Alanları ve Sonuçlar. *Maliye Dergisi*, 150, 107-121.
- Boulder Country, (n.d.). Retrieved from <https://www.bouldercounty.org/departments/land-use/>
- Florida Department of Environmental Protection, (n.d). Retrieved from: <https://floridadep.gov/stland/oes/carlmain.htm>
- James City County, (n.d.). Retrieved from: <http://www.jamescitycountyva.gov/404/Planning>
- Land Trust Alliance, (n.d.). Retrieved from: <https://www.landtrustalliance.org/>
- Preservation Trust of Vermont, (n.d). Retrieved from <https://ptvermont.org/our-work/easement-program>
- The Archaeological Conservancy,(n.d). Retrieved from: <https://www.archaeologicalconservancy.org/>
- South Carolina Heritage Trust, (n.d.). Retrieved from: <http://heritagetrust.dnr.sc.gov/>